

УДК 347.63(477)

Гуляс Яна Юріївна –

студент

*Індустріального інституту Державного Вищого навчального закладу
«Донецький національний технічний університет»*

Yana Yu. Hulias –

student of

*Industrial Institute of the State Higher Educational Establishment
Donetsk National Technical University
(2 pl. Shybankova, Pokrovsk, 85300, Ukraine)*

Пархоменко Марина Миколаївна –

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри загальнонаукової підготовки

*Індустріальний інститут Державного Вищого навчального закладу
«Донецький національний технічний університет»*

Maryna M. Parkhomenko –

candidate of juridical sciences,

senior lecturer at general scientific training department of

*Industrial Institute of the State Higher Educational Establishment
Donetsk National Technical University
(2 pl. Shybankova, Pokrovsk, 85300, Ukraine)*

Регулювання сурогатного материнства в українському законодавстві

У статті розглянуто поняття сурогатного материнства відповідно до законодавства України. Проаналізовано відношення до сурогатного материнства в різних країнах світу. Досліджено існування договору про сурогатне материнство, його умови та виявлено основні причини відсутності даного виду договору в українському законодавстві. Розроблено конкретні рекомендації, які направлені на удосконалення законодавчого регулювання сурогатного материнства. Та на що варто звертати уваги при підписанні договору.

Ключові слова: сурогатне материнство, Цивільний кодекс України, біологічні батьки, маніпуляція природою, біоетика, договірні відносини, медична клініка, генетичні батьки дитини, репродукція.

В статье рассмотрено понятие сурогатного материнства в соответствии с законодательством Украины. Проанализировано отношение к суррогатному материнству в различных странах мира. Исследовано существование договора о суррогатном материнстве, его условия и выявлены основные причины отсутствия данного вида договора в украинском законодательстве. Разработаны конкретные рекомендации, направленные на совершенствование законодательного регулирования суррогатного материнства. И на что стоит обращать внимание при подписании договора.

Ключевые слова: суррогатное материнство, Гражданский кодекс Украины, биологические родители, манипуляция природой, биоэтика, договорные отношения, медицинская клиника, генетические родители ребенка, репродукция.

Ya.Yu. Hulias, M.M. Parkhomenko Regulation of Surrogate Motherhood in Ukrainian Legislation

The article considers the concept of suraganova maternity in accordance with legislation of Ukraine. The attitude to surrogacy in different countries of the world is analyzed, namely whether this phenomenon is allowed,

whether there is a penalty for the commission of procedures in relation to surrogacy. The existence of the surrogacy contract and its terms are investigated and the main reasons for the absence of this type of contract in Ukrainian legislation are revealed. The attitude to surrogacy on the part of morality and ethics is determined. Specific recommendations aimed at improving the legislative regulation of surrogacy have been developed as well as important issues to pay attention to. Nowadays the problem of reproductive health and reproductive rights has become very important. Surrogate motherhood is a new phenomenon for Ukrainian legislation and has not yet found its place in the general system of law. The most important problem of insufficient legal regulation relations arising in connection with the use of surrogate motherhood is the absence of a legally established definition of surrogate motherhood. Moreover, there is no clear definition of the subjects of these relations, rights and obligations of the parties to the contract of surrogacy motherhood, determination of consequences in case of non-fulfillment of conditions as well as the lack of protection of the rights and legitimate interests of a child born of a surrogate mother. In the current Civil Code of Ukraine there are no clearly defined rules regarding the content of the surrogate motherhood treaty, its legal effects and the procedure of conclusion, modification and termination.

Keywords: surrogacy, Civil Code of Ukraine, birth parents, manipulation of nature, bioethics, contractual relationship, medical clinic, the genetic parents of the child, reproduction.

Постановка проблеми. У сучасному світі досить гостро постала проблема репродуктивного здоров'я та репродуктивних прав громадян. Значним фактором впливу на вказані проблеми є нові досягнення в області біомедицини, яка поширює можливості лікування безпліддя за допомогою методів штучної репродукції. Це в першу чергу тягне за собою формування досить актуального питання про законодавче регулювання прав людини на альтернативне материнство, а саме на застосування методу сурогатного материнства. Сьогодні право вимушено регулювати такі сфери суспільних відносин, які раніше вважались за його межами. Насправді проблема сурогатного материнства є досить багатогранною, та її вирішення можливе лише при комплексному застосуванні державою різних механізмів (фінансових, правових) і при використанні наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ще Плутарх описував ситуацію, що нагадує сучасне сурогатне материнство: «Стратоніка, розуміючи, що її чоловіку необхідно мати законних дітей для передачі у спадок його царської влади і не народжуючи сама, переконала його зробити дітей з іншою жінкою і дозволити їй [1, с. 2]. На сьогоднішній день досліджено окремі аспекти застосування методу сурогатного материнства. Ці дослідження здійснені в роботах Л. К. Айвара, Е. В. Григорович, Ю. Л. Громико, Е. А. Іваевой, Н. Г. Іванова, Е. В. Ісакова, А. Е. Козловської, В. С. Корсака, А. В. Майфат, Т. І. Максимець, Е. С.

Мітряковой, А. А. Пестрикова, Г. Б. Романовського, О. М. Чаплигіна.

Невирішені раніше проблеми. Завданням даного наукового дослідження є розгляд діючих правових норм в українському законодавстві, які регулюють правовідносини, що виникають при використанні методів штучної репродукції. Аналіз відношення до сурогатного материнства як в Україні так і в інших країнах світу, а також розгляд відношення з моральної та етичної точки зору до сурогатного материнства.

Мета. Основною метою дослідження є розробка рекомендацій щодо удосконалення українського законодавства відносно сурогатного материнства.

Виклад основного матеріалу. Поняття сурогатного материнства є новим явищем для українського законодавства і поки що не знайшло свого законного місця в загальній системі права. Під сурогатним материнством розуміють "запліднення жінки шляхом імплантації ембріона з використанням генетичного матеріалу подружжя з метою виношування і народження дитини, яка в подальшому буде визнана такою, що походить від подружжя, як правило, на комерційній основі на підставі відповідного договору між подружжям та сурогатною матір'ю". Згідно ст. 123 Сімейного кодексу України про «Визначення походження дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій» визначено:

1. У разі народження дружиною дитини, зачатой в результаті застосування допоміжних

репродуктивних технологій, здійснених за письмовою згодою її чоловіка, він записується батьком дитини.

2. У разі перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям (чоловіком та жінкою) в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, батьками дитини є подружжя [2, с. 3].

Недостатність правового регулювання відносин, що виникають у зв'язку із застосуванням методу сурогатного материнства, виражається у відсутності законодавчо закріпленого поняття сурогатного материнства, чіткого визначення кола суб'єктів даних правовідносин, прав і обов'язків сторін договору сурогатного материнства, наслідків його невиконання або неналежного виконання, а також у відсутності визначеності правового статусу чоловіка сурогатної матері і належного захисту прав і законних інтересів дитини, народженої сурогатною матір'ю.

На сьогоднішній день спеціалісти не можуть домогтися вагітності усіх жінок. Незважаючи на усі ризики програми ЕКО, спеціалісти намагаються досить уважно та обережно відноситися до її учасників. В деяких країнах Європи за сурогатне материнство можуть позбавити волі. Тому іностраниці досить часто користуються послугами українських жінок. Одна справа, коли до сурогатного материнства звертаються пари, які дійсно не можуть мати дітей, тому що вони безплідні, але зовсім інша, коли жінка відмовляється сама народжувати, тому що вона хоче зберегти свою фігуру.

В таких державах як Франція, Німеччина, Австрія, Норвегія, Швеція, деякі штати США (Арізона, Мічиган), сурогатне материнство заборонено повністю. Наприклад, у Франції сурогатне материнство під заборонаю, оскільки суперечить законодавчому положенню про «невідчужуваності людського тіла». У Німеччині злочином вважається будь-яка спроба здійснити штучне запліднення або імплантацію людського ембріона жінці (сурогатної матері), готової відмовитися від своєї дитини після його народження, або імплантувати їй людський ембріон. Причому злочином є як бути лікарем, що здійснює процедуру, так і власне сурогатною матір'ю. Що цікаво, передбачувані генетичні батьки від відповідальності звільняються.

В Австралії, Великобританії, Канада, Ізраїль допускається лише некомерційне сурогатне материнство, тобто генетичні батьки беруть на себе оплату всіх поточних витрат сурогатної матері. Так, в 1996 р в Ізраїлі був прийнятий Закон, що дозволяє некомерційне сурогатне материнство. У ньому говориться, що сурогатна мати обов'язково повинна бути не заміжня, так як народження заміжньою жінкою дитини не від чоловіка робить немовляти оскверненим. Існують і держави, в яких сурогатне материнство не регулюється законодавством, але фактично має місце (Бельгія, Греція, Іспанія, Фінляндія. Саме за те, що сурогатне материнство виступає засобом експлуатації жінок, використання їх в якості платних інкубаторів, воно часто піддається критиці за можливість комерціалізації.

Є також країни, в яких сурогатне материнство, в тому числі і комерційне, законодавчо дозволено, - це США (більшість штатів), Південно-Африканська Республіка, Україна, Казахстан і ряд інших. Так, в США сурогатне материнство було дозволено ще в 1991 р, хоча в штатах Арізона, Мічиган, Нью-Джерсі воно заборонено [3, с. 5].

Договір сурогатного материнства - основний документ, що зв'язує генетичних батьків і сурогатну матір. На жаль в українському законодавстві не існує такого поняття як договір про сурогатне материнство, але існують договори у країнах де це дозволено і є певний перелік умов щодо цього договору. До них відносяться розмір щомісячної оплати поточних витрат, сума підсумкового гонорару, розклад візитів до лікаря, умови отримання сурогатною матір'ю медичної допомоги, місце медичного обслуговування, умови переривання вагітності і інші "дрібниці". Предметом цього договору є добровільне і усвідомлене згоду сторін на участь у програмі «Сурогатне материнство» на умовах і відповідно до пунктів цього договору, а саме виношування СМ вагітності, що настала після перенесення в порожнину матки СМ ембріонів, отриманих в результаті проведення процедури екстракорпорального запліднення з використанням гамет ГР [4, с. 5].

Складання договору сурогатного материнства - прерогатива виключно компетентного юриста, бажано спеціалізується

саме в цій галузі. Неуважне ставлення до невеликих, але дуже важливих пунктів договору може служити підставою, яке відіграє вирішальну роль в разі судового розгляду. Штрафи і санкції за порушення умов контракту повинні в рівній мірі застосовуватися до обох сторін. Потрібно обов'язково прописати в договорі умови проживання, матеріальну відповідальність, харчування, можливі компенсації, щоб уникнути непотрібних переживань.

Договірні відносини, які встановлюються в Україні між подружжям, медиками та сурогатною матір'ю, не є 100% - ою гарантією виконання сторонами їх зобов'язань. Проблема в тому, що поняття договору сурогатного материнства законодавством не встановлено, тому і його правова природа угоди є не до кінця визначеною. Тому такі правовідносини на Україні регулюються досить банально і перебільшено, шляхом укладення договору про надання послуг. У більшості випадків такий договір готує медична клініка або спеціалізоване агентство, часто використовується шаблонний договір. При цьому, з метою економії на витратах, ні дружини ні потенційна сурогатна мати не отримують від таких клінік і агентств ніякого професійного супроводу або консультацій юристами. Якщо юрист і присутній на підписанні договору то, як правило, підіграє клініці або агентству, тому що зацікавлений в комісійних від укладання угоди, а тому багато питань просто замовчуються або на них даються відверто брехливі відповіді. Все це призводить до того, що підписаний майбутніми батьками, сурогатною матір'ю і медиками документ має суттєві юридичні дефекти, а це значить, що зазначені в ньому обов'язки можна фактично безкарно не виконувати.

Через відсутність спеціального правового регулювання договорів сурогатного материнства нерідко бувають і ситуації, коли сурогатні матері починають шантажувати генетичних батьків дитини. Деякі дівчата за рахунок таких бездітних пар проводять повне медичне обстеження організму, а іноді і лікування, після чого просто зникають. Україна все ж дуже приваблива щодо пошуку жінок, згодних надати послугу сурогатного материнства. Подібні договори займають не менше 6-8 сторінок тексту, проте, в

більшості випадків, цей обсяг становить пряме переписування норм законів України.

В українському законодавстві чітко не згадується про те, що договір про виношування дитини є обов'язковою частиною при сурогатному материнстві. Не варто забувати про те, що правовідносини сурогатного материнства детально не врегульовані спеціальним нормативно-правовим актом, договір про виношування дитини є практично єдиний документ, в якому дані правовідносини знаходять детальну регламентацію. Незважаючи на те, що сімейний кодекс України легалізував сурогатне материнство, в тому числі комерційне, українським законодавцем ще не прийнятий закон або підзаконний нормативно-правовий акт, який регулює всі аспекти сурогатного материнства. Таким чином, на даний момент існують положення українського законодавства, що дозволяють застосування програм комерційного сурогатного материнства, але при цьому Сімейний кодекс України не містить будь-яких норм щодо змісту договору про виношування дитини, його правових наслідків, а також процедури його укладення, внесення змін і розірвання.

Етичні проблеми сурогатного материнства були закладені в середньовіччі. У той час, коли відбувалася зміна панівної релігії в Європі. Саме тоді були сформовані певні норми моралі, які існують досі. Ці норми відкидають сучасні допоміжні репродуктивні методи - в тому числі сурогатне материнство. Взагалі дітонародження вважається виключно божим даруванням. Якщо у подружжя дітей немає - значить, «так треба». ЕКО, банки сперми, внутрішньоматкова інсемінація, сурогатне материнство, все раніше перераховане сприймається як порушення волі вищих сил. Етичні проблеми сурогатного материнства в очах церкви пов'язані не тільки з оскверненням Божого задуму, але і з необхідністю порятунку душі новонародженого і жінки, що зробила його на світло. Етичні проблеми сурогатного материнства в основному виникають з людських страхів. Тісний контакт виношуваної малюка з «чужою» жінкою лякає багатьох обивателів. Але для біологічних батьків це скоріше стимул любити дитину ще сильніше.

Раніше, коли не існувало методу ЕКО, біологічним батьком дитини міг бути тільки

батько. Тоді і стали виникати моральні проблеми сурогатного материнства. Є приклади в історії, коли жінки замикалися в собі після появи в будинку малюка. В сучасних умовах, при зачатті дитини «в пробірці», він є біологічно рідною для мами і тата. Етичні проблеми сурогатного материнства стали йде в минуле тенденцією.

«Моралісти» вважають, що подібні методи не дотримуються принципів моралі, етики. Так, вони говорять, що сурогатне материнство призводить до ряду етичних проблем:

- загрозу фізичному та психічному здоров'ю сурогатної матері і дитини;
- руйнування понять, які позначають кровноспоріднених зв'язку;
- необхідності збереження таємниці походження дитини;
- негативний вплив на психіку потенційних батьків;
- комерціалізації материнства;
- купівлі-продажу дітей [5, с. 8].

Проблемою сурогатного материнства вважається моральний стан жінки, яка виносила і народила дитину. Вона згодом змушена віддати його генетичним батькам, що супроводжується в більшості випадків психологічною травмою. Деякі психологи стверджують, що в зв'язку з маніпуляцією природою походження дитини він отримує генетичну інформацію від одних людей, а живе в утробі зовсім іншу людину. Це може вплинути в майбутньому на його психологічний статус. Збереження таємниці походження дитини - це наступна нібито існуюча проблема сурогатного материнства. Перш за все, люди, причетні до процесу, не знають, як правильно вчинити і не завжди можуть прийняти рішення, що краще для дитини. Також проблемою є негативний вплив ситуації на психіку потенційних батьків. Так, звичайно, люди побоюються потенційних ризиків розірвання договору сурогатною матір'ю, її зникнення або відмови віддати новонародженого генетичним батькам. Кожна людина має право вибирати, яку філософію сповідувати. Головне те, що в результаті такої процедури, як сурогатне материнство, нова людина може побачити світло, а його батьки - стати щасливими людьми.

Отже, процес вбудовування біоетики в систему моральних і правових норм в суспільстві проходить важку стадію: перевірку на сумісність

з традиційними цінностями і духовними установками. Біоетика сприяє подоланню аморальної, тобто розбіжності з моральними доказами, традиціями "абортної антикультури". Аборти дозволяли, забороняли, потім знову "впроваджували", без морально-етичної оцінки цих рішень. Біоетичний спосіб вирішення проблеми - не стільки засудження, скільки обговорення, при якому формується ставлення до ненародженого життя як цінності. Таким чином, виробляється норма більш стійка, на відміну від правового обмеження.

Висновок. Було розроблено певні рекомендації, які направлені на удосконалення регулювання сурогатного материнства:

- в українське законодавство потрібно ввести більше нормативно правових актів, щодо сурогатного материнства. І варто звернути увагу на те, щоб у законах все було деталізовано. Тому що сурогатне материнство з моральної точки зору є досить складним. Закон повинен донести інформацію про сурогатне материнство таким чином, щоб людина розуміла, що моральні принципи суспільства в цілому вона не порушує і до таких дій будуть відноситися навіть з повагою. Суспільство повинно розуміти, що СМ рятують сімейні пари від проблем, що пов'язані з неможливістю мати дітей.

- Також українське законодавство після затвердження більшої кількості законів про сурогатне материнство повинно впровадити договір про сурогатне материнство. Це можна пояснити двома принципами: - по-перше, людина буде більш інформованою щодо даного явища (умови укладання, оплата і т.д.), а по-друге, для того, щоб сурогатна мама мала однозначність у своєму виборі та впевненість у завтрашньому дні.

Порушуючи моральні принципи необхідно розуміти, що все це не пройде безслідно. Психологи, називають сурогатне материнство моральною ламкою для суспільства. Моральні принципи формуються протягом усього життєвого шляху у взаємодії з іншими людьми. Людина високих моральних принципів намагається визначити для себе, що є сенс життя, в чому її цінність, якою саме має бути його моральна орієнтація і що є щастя. Тому не можна однозначно сказати які саме моральні принципи будуть порушуватися під час підписання договору про сурогатне материнство. Єдине на

чому варто акцентувати свою увагу, підписуючи подібний договір, чи вступає в протиріччя юридичний закон з моральними принципами. Люди (в тому числі і лікарі), якщо такі обставини присутні, повинні зробити все можливе, щоб змінити чинне законодавство, бо моральний закон понад юридичної.

Список використаних джерел:

1. UkrHealth. Все про здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrshealth.ru/rizne/vagitnist-i-pologi/13300-surogatne-materinstvo-statistika-poshuki.html>.
2. Сімейний кодекс України : закон України від 10.01.2002 № 2947-XIV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. – № 21-22. – Ст. 135.
3. Медичний інформаційний сайт: законодавство в різних країнах світу про сурогатне материнство [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zdrav.in.ua/surogatne-materinstvo-v-ssha-yevropi-izrayili-bilorusiyi-ukrayini-kazahstani-ta-inshih-krayinah.html>.
4. Майданик Р. А. Репродуктивні права. Сурогатне материнство / Р. А. Майданик. – К. : Алерта, 2013. – 48 с.
5. Таланов Ю. Ю. Сурогатне материнство: морально-правові аспекти / Ю. Ю. Таланов // 36. наук. праць Харківського нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди «Право». – 2012. – Вип. 19. – С. 42-47.

References:

1. UkrHealth. Vse pro zdorov'ia [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://ukrshealth.ru/rizne/vagitnist-i-pologi/13300-surogatne-materinstvo-statistika-poshuki.html>.
2. Simeyni kodeks Ukrainy : zakon Ukrainy vid 10.01.2002 No. 2947-XIV // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR). – 2002. – No. 21-22. – St. 135.
3. Medychnyi informatsiyni sait: zakonodavstvo v riznykh krainakh svitu pro surohatne materynstvo [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zdrav.in.ua/surogatne-materinstvo-v-ssha-yevropi-izrayili-bilorusiyi-ukrayini-kazahstani-ta-inshih-krayinah.html>.
4. R. A. Maidanyk, Reproduktyvni prava. Surohatne materynstvo / R. A. Maidanyk. – K. : Alerta, 2013. – 48 p.
5. Yu. Yu. Talanov, Surohatne materynstvo: moralno-pravovi aspekty / Yu. Yu. Talanov // Zb. nauk. prats Kharkivskoho nats. ped. un-tu im. H. S. Skovorody «Pravo». – 2012. – Vyp. 19. – Pp. 42-47.